

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Nová média a mediální gramotnost

Doc. Mgr. Petr Žantovský, Ph.D.

Overtonova okna

Manipulační techniky podle Overtona

Joseph P. Overton (1960–2003), bývalý viceprezident centra Mackinac Center for Public Policy. Formuloval politickou teorii změn představ o problematice veřejného mínění, posmrtně nazvané „Overtonovo okno“. Zemřel při leteckém neštěstí.

Joseph Overton popsal, kterak byly pro společnost naprosto cizí myšlenky vyneseny ze smetiště veřejného opovržení, oprášeny a nakonec legislativně ukotveny.

Podle **„Overtonova okna“** existuje pro každou myšlenku nebo společenský problém tzv. okno možností. V rámci něj lze nebo nelze o myšlence široce diskutovat, otevřeně ji podporovat, propagovat a snažit se ji ukotvit legislativně. Okno se posouvá ze stádia „nemyslitelného“, tzn. veřejné morálce úplně cizího a zcela zavrženého, do stádia „aktuální politiky“, tj. stává se široce posuzovatelným, přijímaným masovým vědomím a fixovaným v zákonech.

Nejedná se o vymývání mozků jako takové: technologie je mnohem delikátnější. Postupná systémová aplikace je efektivní proto, že jí pomáhá nenápadnost jejího působení na společnost, která se stává její obětí.

Manipulační techniky podle Overtona

Rozeberme si na jednom příkladu, jak začíná společnost krok za krokem nejprve s diskusí o něčem nepřijatelném, posléze to považuje za vhodné a nakonec se s novým zákonem smiřuje a zaštiťuje kdysi nemyslitelné.

Zvolme si něco naprosto nepředstavitelné. Řekněme třeba kanibalismus, tj. myšlenku legalizovat právo občanů na pojídání jeden druhého. Je tento příklad dosti šokující?

Všem je jasné, že momentálně zatím není možnost propagovat kanibalismus, protože se společnost postaví proti. Taková situace znamená, že problém legalizace kanibalismu se nachází v nulovém stadiu „okna možností“ a podle Overtonovy teorie ji lze označit za „nemyslitelnou“.

Model nám ukáže situaci, jak ono „nemyslitelné“ bude realizováno, projde-li všechny fáze „**oken možností**“

Overton popsal TECHNOLOGII, která umožňuje legalizovat naprosto jakoukoliv myšlenku. Nepředložil koncepci, ale pouze popsal spolehlivou technologii. Tedy takovou posloupnost činů, jejichž realizace vede k požadovanému cíli. Pozor! Tato technologie může být efektivní zbraní ke zničení lidských společenství.

Manipulační techniky podle Overtona

Téma kanibalismu je ve společnosti zatím ještě nepříjemné a zcela nepřijatelné.

Uvažovat na toto téma není žádoucí ani v médiích, ani ve slušné společnosti. Zatím je to jev nemyslitelný, absurdní a zakázaný. Abychom uvedli do souladu prvním pohyb Overtonova okna, je nutné **přesunout téma kanibalismu**

z oblasti radikálního do oblasti možného.

Vždyť **máme svobodu slova**, tak proč bychom nesměli pohovořit právě o kanibalismu?

Vše je dovoleno studovat a vše mohou vědci zkoumat: neexistují pro ně tabuizovaná témata. Existuje-li taková možnost, svolá se etnologické sympozium na téma „exotické rituály polynéských domorodců“. A pak se během něj bude diskutovat o historii tohoto tématu, budou uskutečněny pokusy představit si ho z vědeckého úhlu pohledu. A tím dostaneme o kanibalismu hodnověrné informace.

Vidíte, ukázalo se, že **o lidojedství lze hovořit věcně** a přitom zůstat v rámci vědecké slušnosti.

Overtonovo „okno“ se posunulo. Znamená to, že se přezkoumání pozic ukázalo již zřetelně. Tímto je zajištěn posun od nepřijatelného negativního postoje společnosti ke vztahu mnohem pozitivnějšímu.

Manipulační techniky podle Overtona

Současně s pseudovědeckou debatou se musí bezpodmínečně objevit nějaké „**společenství radikálních kanibalů**“. Nevadí, bude-li aktivní pouze na internetu, neboť takových lidojedů si určitě všimnou a budou je citovat ve všech hlavních médiích.

Takové omračující zrůdy se zvláštní genezí jsou potřebné k vytvoření obrazu radikální hrozby. Oproti jinému strašáku – „**fašistům**, vyzývajícím spalovat na hranicích takové jako jsou oni“ – budou „**nedobrými kanibaly**“.

Na začátek stačí publikovat příběhy o tom, co si myslí o pojídání lidského masa britští vědci a nějaké lidské bestie s jinou úchylkou.

Výsledkem prvního posunu Overtonova „okna“ se stalo, že nepřijatelné téma bylo uvedeno do oběhu, **tabu se desakralizovalo** a **jednoznačnost problému byla zbourána**.

Manipulační techniky podle Overtona

V následujícím kroku se „okno“ posunuje dále a téma kanibalismu se přesunuje z radikální oblasti do oblasti možného.

V tomto stádiu pokračujeme v citacích „vědců“. Přece se nemůžeme odvracet od vědeckých znalostí o lidožroutech? Každý, kdo odmítne na toto téma diskutovat, musí být ocejchován jako svatoušek a pokrytec.

Je nutné, aby bylo pro kanibaly vymyšleno mírnější označení, aby se fašisté všeho druhu neodvažovali věšet na jinak myslící devianty nálepku „Ka“.

Pozor! Vytvoření eufemismu, tedy nahrazení nepříjemné skutečnosti výrazem jemnějším je velmi důležitý moment a pro legalizaci nemyslitelného nápadu je tato záměna nutná.

Pojem kanibalismus již neexistuje. Bude zaměněn třeba na antropofagii. Nicméně i tento výraz bude brzy nahrazen ještě jednou, protože i toto označení bude považováno za urážlivé.

Cílem vymyšlení nových pojmů je odvést pozornost od podstaty problému, odtrhnout formu slova od jeho obsahu – a zbavit se tak svých ideologických odpůrců. Kanibalismus se změní na antropofagii, a poté třeba na antropofilii.

Manipulační techniky podle Overtona

Souběžně s hrou na jména probíhá **vytvoření podpěrného precedentu** – **historického, mytologického**, aktuálního nebo jen vymyšleného, co je však hlavní – legitimního. Bude objeven nebo vymyšlen jako „důkaz“ toho, že antropofilie může být v podstatě uzákoněna.

„Vzpomínáte si na legendu o obětavé matce, jež napojila žízní umírající děti vlastní krví?“

„O historii antických bohů, kteří pojídali všechny po sobě, u Římanů to bylo přece normální!“

„Tím více u křesťanů nám blízkých je s antropofilií vše v naprostém pořádku! Dosud rituálně pijí krev a jí maso svého boha. Z toho přece křesťanskou církev neobviňujete?“

Hlavním úkolem bakchanálie této etapy je alespoň částečně **vyloučit** **pojídání lidí z trestního postihu**. Alespoň jednou v historickém okamžiku.

Manipulační techniky podle Overtona

Poté, co je poskytnut legitimní precedent, objevuje se možnost **posunout Overtonovo „okno“ z oblasti možného do oblasti racionálního**. Jedná se o třetí etapu. Na tomto místě je rozmělnění společného problému završeno.

„Touha je u lidí geneticky zakódována, spočívá v lidské podstatě“.

„Někdy je nezbytné sníst člověka, protože existují nepřekonatelné okolnosti“.

„Přece existují lidé, kteří si přejí, aby je snědli“.

„Antropofilové byli vyprovokováni!“

„Zakázané ovoce je vždy sladké“.

„Svobodný člověk má právo se rozhodnout, co má sníst“.

„Neskrývejte informace, ať každý ví, kdo je kdo – antropofil nebo antropofob“.

„Je vůbec v antropofilii něco škodlivého? Škodlivost není prokázána“.

Manipulační techniky podle Overtona

V povědomí veřejnosti se uměle vytvoří „bitevní pole“ a na obou stranách se nepochopitelným způsobem vynoří radikální příznivci a radikální odpůrci lidojedství.

Skutečné nepřátele, tj. normální lidi, kteří nechtějí být lhostejní k porušení tabu lidojedství, se snaží vměstnat mezi radikální strašáky a zapsat do radikálních nepřátel. Role těchto strašáků spočívá v aktivním vytváření obrazu šílených psychopatů – agresivních, fašizujících nepřátel antropofagie, vyzývajících spálit zaživa lidožrouty, Židy, komunisty a černochoy. Přítomnost v médiích zajišťují všem vyjmenovaným, kromě skutečných odpůrců legalizace.

Sami tzv. antropofilové zůstávají jakoby uvnitř hrozeb „oblasti intelektu a vědy“, odkud se vším patosem „zdravého rozumu a lidskosti“ odsuzují „fašisty všeho druhu“.

„Vědci“ a novináři v této fázi dokazují, že se lidstvo v průběhu své historie čas od času pojídalo navzájem – a že je to tedy normální. Nyní je možné téma antropofilie přesunout z oblasti racionální do kategorie populární. Overtonovo „okno“ se posunuje dále dopředu.

Manipulační techniky podle Overtona

Je nezbytné, aby byla popularizace kanibalismu **podpořena populárním obsahem**, vhodnými historickými a mytologickými osobnostmi a podle možností i těmi současnými, mediálními.

Antropofilie masivně proniká do aktuálních zpráv a talkshow. Lidé jsou pojídáni v nových filmech, v textech písní a videoklipech.

Jeden z triků popularizace se nazývá „Rozhlédněte se kolem sebe!“

„Copak jste netušili, že jeden známý skladatel je... antropofil?“

„I jeden známý polský scénárista byl po celý život antropofilem a dokonce byl za to stíhán.“

„A kolik jich sedělo v blázinci! Kolik milionů vyhnali a zbavili občanství!... Mimochodem, jak se vám líbí nový klip Lady Gagy „Eat me, baby“?“

Propracované téma se nezávisle samoreprodukuje v masmédiích, showbyznysu a v politice.

Manipulační techniky podle Overtona

Další efektivní způsob je vést o jádru problému aktivní a prázdné rozhovory na úrovni informačních operátorů (novinářů, vedoucích televizního vysílání, veřejných aktivistů...). Ti ovšem **vyloučí z diskuze odborníky.**

V okamžiku, kdy se už všichni začnou nudit a diskuse o daném problému zajde do slepé uličky, přichází vybraný profesionál a říká: „Pánové, ve skutečnosti je všechno úplně jinak. A nejde ani tak o to, ale o toto“ – a určuje mezitím směr a tendenci, která se řídí posunem „okna“.

Manipulační techniky podle Overtona

K ospravedlnění zastánců legalizace využívají zlidšťování zločinců pomocí formování jejich pozitivního obrazu, který nemá nic společného s charakteristikou zločince.

„Jsou to tvůrčí lidé. Snědl svou ženu. No a co?“

„Oni opravdu milují své oběti. Jíst, znamená milovat!“

„U antropofilů je zvýšené IQ, v ostatním dodržují přísnou morálku“.

„Antropofilové jsou sami obětí, jejich život je k tomu donutil“.

„Vychovali je tak“ atd.

Takové vychytralosti jsou obsahem populárních talkshow.

„Budeme vám vyprávět tragický příběh lásky! Chtěl jí sníst! I ona chtěla totéž! Kdo jsme my, abychom je soudili? Možná je to láska? Kdo jste vy, abyste stáli na cestě lásce?!“

Manipulační techniky podle Overtona

Posunujeme se k páté fázi pohybu Overtonova „okna“.

Téma je připraveno na možnost přesunout ho z
kategorie populární do sféry aktuální politiky.

Začíná **příprava právního rámce**. Lobistické skupiny se ve vládě konsolidují a vystupují ze stínu. Jsou publikovány sociologické průzkumy prokazující údajně vysoké procento zastánců legalizace kanibalismu. Politici začínají s pokusem veřejně se vyjádřit na téma zákonodárského ukotvení tohoto tématu. Do veřejného vědomí zavádějí nové dogma **„zákaz pojídání lidí je zakázán“**. To je firemní specialita liberalismu – tolerance jako zákaz tabu, zákaz na nápravu a varování před vražednými úchylkami pro společnost.

Manipulační techniky podle Overtona

Společnost je během poslední fáze pohybu okna z kategorie „populární“ do „aktuální politiky“ **zlomena**. Neaktivnější část bude ještě v kladení odporu proti zákonodárnému ukotvení ještě ne tak dávno nepředstavitelného pokračovat. Celkově je však společnost zlomena. Souhlasila s vlastní porážkou.

Jsou přijaty zákony, změněny (zničeny) normy lidské existence, dále se toto téma nevyhnutelně dobere do škol a mateřských školek, a to znamená, že následující pokolení obecně vyroste bez šance na přežití. Tak to bylo s akceptací homosexuality. Nelze vyloučit, že Evropa zlegalizuje incest a dětskou eutanazii.

Srovnání se současnou informační válkou!

Manipulační techniky podle Overtona

Nejsnáze se „okno“ popsané Overtonem posunuje v tolerantní společnosti. Tedy ve společnosti, která nemá žádné ideály a v důsledku toho jasné rozdělení dobra a zla.

Chtěli byste pohovořit o tom, že je vaše matka coura? Chcete o tom napsat do časopisu? Zazpívat píseň? A konec konců dokázat, že být courou je normální a dokonce nezbytné? Právě to je výše popsaná technologie. Opírá se o všedovolenost.

Neexistuje tabu.

Neexistuje nic svatého.

Neexistuje pojetí posvátnosti a samotná diskuse o ní je zakázána.

Všeho toho se nedostává. A čeho se dostává?

Existuje takzvaná „svoboda slova“, která byla přeměněna na svobodu ztráty lidskosti. Před našimi zraky postupně odstraňují rámce, ohraničující společnost od propasti sebezničení. Teď je již cesta otevřena.

Literatura

- McLuhan, M. *Jak rozumět médiím*. Praha: Odeon, 1991.
- McLuhan, M. *Člověk, média a elektronická kultura*. Brno: Jota, 2000.
- McQuail, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 2002.
- Meyrowitz, J.: *Všude a nikde, Vliv elektronických médií na sociální chování*. Praha: Karolinum 2006
- Postman, N. *Ubavit se k smrti*. Praha: Mladá fronta, 2010.
- Prokop, D. *Boj o média*. Praha: Karolinum, 2005.
- Ramonet, I. *Tyranie médií*. Praha: Mladá fronta 2003
- Thompson, J., B. *Média a modernita*. Praha: Karolinum, 2004.
- Žantovská, I. *Divadlo jako médium*. Praha: NAMU 2012

Literatura

Bauman, Z. *Tekuté časy*. Praha: Academia, 2008.

Debord, G. *Společnost spektaklu*. Praha: INTU, 2007

Eco, U. *Skeptikové a těšitelé*. Praha: Argo, 2006.

Eriksen, T. H. *Tyranie okamžiku*, Praha: Doplněk 2009,

Habermas, J. *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha:
Filosofia, 2000.

Jirák, J., Köpplová, B. *Masová média*. Praha: Portál, 2009

Lipovetsky, G. *Éra prázdnoty*. Praha: Prostor, 2008.

Lipovetsky, G. *Paradoxní štěstí*. Praha: Prostor, 2007

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Děkuji za pozornost!

Doc. Mgr. Petr Žantovský, Ph.D.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons
Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

